

УДК 343.131(477)

С.В. ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України

ГАРАНТІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: слідчий, гарантії процесуального статусу слідчого, органи досудового розслідування, взаємодія органів досудового розслідування

Прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі – КПК України) стало істотним кроком щодо запровадження змагального кримінального процесу, реалізація якого забезпечить захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а також швидке, повне та неупереджене розслідування і судовий розгляд. Значений нормативний акт вніс суттєві корективи у правове регулювання статусу органів досудового розслідування, зокрема слідчого у кримінальному процесі. Реформування процесуального статусу слідчого є результатом об'єктивної необхідності подолання недоліків слідчого (інквізиційного) процесу, який був притаманний кримінально-процесуальному законодавству, яке дісталося у спадок за часів перебування України у складі Радянського Союзу. Аналіз сутності, доцільності та обґрунтованості таких змін є неможливим без звернення до історичних передумов реформування кримінального судочинства, зокрема, основних етапів становлення та розвитку правового регулювання статусу слідчого. Потреба заглянути в глибину століть диктується необхідністю дослідити історичний досвід минулого, позитивне надбання та прорахунки минулих поколінь, оскільки знання свого минулого та ставлення має величезне значення не тільки у науково-дослідному ас-

пекті, але й становлення людської особистості в цілому. Як вірно підкреслюється у науковій та учбовій літературі, теоретична спадщина минулих поколінь «є надійним фундаментом сучасної науки про право і державу» [1, с.7].

Історичний розвиток правового регулювання гарантій процесуального статусу слідчого у кримінальному процесі та органів досудового розслідування досліджувався здебільшого науковцями радянських часів. Однак, необхідно відзначити, що питання ефективності діяльності слідчих органів вже у XIX ст. привертало увагу таких видатних вчених, як В.П. Даневський, А.Ф. Коні, В.Л. Случевського, І.Я. Фойницького. Окремі питання історичного розвитку гарантій процесуального статусу слідчого досліджувалися в наукових працях вчених радянської доби та сучасних вітчизняних науковців і науковців країн – колишніх республік СРСР: О.М. Бандурки, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, Ю.М. Грошевого, А.Я. Дубинського, В.С. Зеленецького, М.М. Михеєнка, В.Т. Нора, М.В. Салтевського, С.М. Стахівського, М.С. Строговича, В.М. Тertiшника, С.А. Шейфера, М.Є. Шумили та ін. Дослідження історичного розвитку правового регулювання гарантій процесуального статусу слідчого у кримінальному процесі, включаючи прийняття КПК України 2012 року, і є метою цієї статті.

Еволюція гарантій процесуального статусу слідчого, на нашу думку, має обов'язково розглядатися в контексті розвитку цієї фігури у кримінальному процесі в цілому. Адже, появи сучасного слідчого, як учасника кримінального провадження, передував змістовний історичний процес його становлення. Аналіз наукової літератури, присвяченої історичному розвитку досудового слідства, дозволяє зробити висновок про відсутність єдиного погляду на кількість етапів, які становлять процес еволюції даного інституту у кримінальному судочинстві. Так, наприклад, ряд вчених виокремлюють три етапи історичного розвитку досудового слідства: 1) досудове слідство другої половини XIX та початку XX ст. (1864–1917 рр.); 2) досудове слідство Української Радянської Соціалістичної Республіки

(1918–1991 рр.); 3) досудове слідство після набуття Україною незалежності (1991 р.) [2, с.14; 3, с.8–9]. В той же час, як вірно зазначає О.Ю. Солдатенко, історичний розвиток органів досудового слідства є нерозривним із процесом становлення державності в цілому, починаючи з давнього періоду Київської Русі [4, с.250]. На підставі цього, аналіз становлення досудового слідства в Україні вчений, цілком обґрунтовано, починає розглядати з часів стародавньої Русі до другої половини ХІХ ст. [4, с.250–251]. Таку точку зору підтримують і інші науковці. Так, наприклад, О.Ю. Татаров пропонує розглядати п'ять етапів розвитку інституту досудового провадження: 1) перший етап пов'язаний із становленням державності, починаючи із заснування Київської Русі; 2) другий етап розвитку досудового слідства пов'язаний із проведенням Судової реформи 1864 р.; 3) третій етап становлення пов'язаний із прийняттям першого республіканського КПК 1922 р.; 4) четвертий етап розвитку пов'язаний із прийняттям 25.12.1958 р. «Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік»; 5) п'ятий етап становлення досудового слідства пов'язується науковцем із набуттям Україною незалежності [5, с.14–60]. Відповідно, при дослідженні правового регулювання гарантій процесуального статусу слідчого у кримінальному процесі, на нашу думку, слід враховувати також джерела права Київської Русі, які дозволяють зрозуміти передумови та причини появи такого учасника у кримінальному провадженні.

Дослідження першого етапу становлення інституту досудового провадження доцільно, на наш погляд, проводити за допомогою аналізу письмових джерел права від появи Київської Русі у 882 р. до підписання «Березневих статей» 1654 р. (зокрема, «Руської Правди», яка складалася з трьох редакцій: Короткої Правди, Просторової Правди та Скороченої Правди; Литовських статутів 1529 р., 1566 р., 1588 р.). За цей період часу тягар пошуку злочинців та доказів вчинення злочину ніс безпосередньо потерпілий. Його діяльність

визнавалася цілком законною та відповідала формі судочинства громадських або копних судів. Поруч із вищезазначеними джерелами права, у випадку прогалин або певних колізій, широко застосовувалося звичаєве право. Такого учасника процесу як «слідчий» у цей період не існувало, оскільки у обвинувально-змагальному процесі, який домінував на той час, активна роль належала позивачу (заявнику). Суд при цьому виконував роль посередника між сторонами при вирішенні спору. Однак, ознаки змагального процесу Київської Русі поєднувалися із певними ознаками слідчого (розшукового) процесу. Зокрема, діючий на той час право не лише дозволяло розслідувати злочини, що стосуються злочинів проти князівської влади або проти церкви, але й виконувати роль суду князю та церковним органам. Ознаки змагального процесу збереглися і за часів дії Литовських Статутів.

Після підписання «Березневих статей» у 1654 р. в Україні поступово починає застосовуватися норми російського законодавства. З метою кодифікації правових норм різного походження, що діяли на Лівобережній Україні після її приєднання до Росії, і нерідко суперечили одна одній, у 1743 р. був підготовлений збірник «Права, за якими судиться малоросійський народ». Джерелами цього збірника були Литовські Статути, «Хелминське право», «Саксонське зеркало», а також українське звичаєве право й судова практика, російське законодавство [6, с.20]. У процесуальному праві з'являється новий учасник «возний», до функцій якого входило вручення повідомлень до суду, підтримання контактів зі сторонами, огляд місця злочину, жертви або постраждалих, виконання рішень суду у цивільних справах та нагляд за порядком під час судового процесу. Не дивлячись на те, що збірник містив чітку структуру та прогресивні для того часу положення, він так і не набув офіційної чинності. Проте у норми цього збірника все ж таки використовувалися судами.

13.07.1730 р. Гетьман Данило Апостол продовжуючи судову реформу, розпочату ще його попередником Павлом Полуботком, ви-

дає «Інструкцію гетьмана Данила Апостола судам». Для проведення досудового розслідування скоєних злочинів, Інструкція запроваджувала посаду «розищиків», на яку могли претендувати «добрі люди, що знаються на праві». Основними функціями «розищиків» стали слідство та допит свідків, за результатами яких складалися відповідні протоколи слідчих дій. Цікаво зазначити, що проблеми існуючої системи судочинства, недосконалість процедури розслідування злочинів привертала на себе увагу й уряду Російської Імперії. Як результат, у 1837 році був розроблений спільно Канцелярією Імператора та Міністерством юстиції проект закону «Про слідство». Основна мета цього Закону полягала у виведенні слідства з підпорядкування поліції, та передачі функцій досудового розслідування спеціальним чиновникам [7, с.74]. В подальшому на територію України було поширено дію Зведення законів Російської імперії, створене за ініціативою імператора Миколи I, який і регулював процедуру судочинства.

Аналізуючи історичне становлення гарантій процесуального статусу слідчого, особливо слід відмітити 1850 рік, адже саме в цей період було прийняте «Наивысшее повинование Императора». Даним нормативним актом передбачалося реформування процесуального статусу слідчих в органах поліції, зокрема, слідчі повинні були переведені з відомства виконавчої влади (зокрема, з підрозділів поліції) до відомства Міністерства юстиції. Передбачалося, що приступати до провадження слідства слідчі будуть по безпосередньому приписанню поліцейського управління, а нагляд за веденням слідства буде провадитися відповідними прокурорами [8, с.246]. Таким чином, даний проект чітко визначив вектор реформування слідчого управління, а саме його бачення саме як відомства Міністерства юстиції. Однак, даний проект так і не був прийнятий.

Відповідно, до проведення Судової реформи 1684 року, провадження слідства по розслідуванню злочинів та малозначних злочинів (проступків) відносилось до компетенції по-

ліції. Судове провадження поступово втрачало ознаки обвинувального та набувало ознак розшукового процесу, характерною ознакою якого була наявність спеціального державного органу, що здійснював функцію кримінального переслідування [5, с.22]. Функції досудового провадження виконував спеціально створений орган таємного розшуку і подальшого обвинувачення осіб, викритих у вчиненні злочинів. На українських землях, що входили на той час до Російської імперії, розслідування злочинів провадилося міською та земською поліцією. Функції розслідування в містах виконували також приватні та слідчі пристави. Інквізиційні ознаки розшукового процесу вкрай негативно впливали на його якість та результати проведення. Слідчий поліцейського відділення, як правило, мав досить низький освітній рівень, мав майже необмежені повноваження щодо проведення розслідування та безкарність, адже контроль за його діяльністю провадили органи, які входили до тієї ж адміністративної системи. Як вірно зазначає М.А. Погорецький, остаточно й повного відокремлення поліцейських і судових функцій в цей період ще не відбулося, а розслідування поділялося на попереднє (під час якого встановлювався факт події, яка містила ознаки складу злочину) і формальне (під час якого визначалася винна особа та чи підлягає вона покаранню) [9, с.16].

Процесуальний статус слідчого у кримінальному процесі зазнає кардинального реформування з 08.06.1860 року, коли Олександром II був виданий Указ, який складався з трьох нормативних актів «Установа судових слідчих», «Наказ судовим слідчим», «Наказ поліції про проведення дізнання у подіях, що могли містити в собі злочини та провини». Цим Указом поліція відокремлювалася від слідчих органів. Для проведення слідства призначалися судові слідчі, які були підвідомчі Міністерству юстиції. Поліція при цьому продовжувала приймати участь у досудовому розслідуванні, виконуючі функцію дізнання (невідкладні слідчі дії з розкриття злочинів та затримання підозрюваного). Судові слідчі наділялися по-

вноваженнями для здійснення досудового розслідування: проведення всіх необхідних слідчих дій для пошуку, отримання та збереження необхідних і достатніх відомостей та доказів для подальшого обґрунтування вироку. Реформування досудового розслідування у XIX ст. було спрямовано на відокремлення поліцейської (адміністративної) та судової (слідчої) юрисдикції. Досудове розслідування розділялося на дізнання (провадилося поліцією) та слідство. Діяльність слідчих контролювалася судами. Зазначене реформування процесуального статусу слідчого мало на меті підвищити якість розслідування злочинів саме забезпеченням процесуальної самостійності та незалежності слідчих. Слідчий вже розглядається як посадова особа, завдання якої зводиться до розслідування злочинів. Це твердження підтверджується і поступовим процесом процесу спеціалізації посади слідчих. У 1867 р. було вперше запроваджено посади тимчасових слідчих з особливо важливих справ, а у 1870 р. на постійній основі вже з'являються посади судових слідчих з найважливіших справ (при окружних судах – з 1875 р.). В той же час, не дивлячись на високий ранг судового слідчого (його посада на той час прирівнювалася до посади члена повітового суду), на ступень забезпеченості його процесуального статусу негативно впливала фактична залежність від місцевої влади (зокрема, губернаторів), до повноважень яких належали як призначення, так і переміщення або звільнення судових слідчих. Таке положення вкрай негативно позначалося на роботі слідчих.

За результатами Судової реформи 1864 року процесуальний статус слідчих зазнав змін: а) посада судового слідчого прирівнювалася до посади членів Окружного суду; б) судовий слідчий призначався царем за поданням міністра юстиції; в) була проголошена незамінність судових слідчих на посадах [10, с.260]. Однак, це не поліпшило самостійності слідчих та гарантій їхньої діяльності. На якість роботи слідчих впливав фактор поєднання декількох функцій у його діяльності: сищика (через змішування завдань дізнання та досу-

дового слідства); державного обвинувача та захисника (згідно ст.265 Статуту кримінального судочинства 1864 р. слідчий був зобов'язаний виявляти обставини, як «уличающие обвиняемого», так і обставини, «его оправдывающие»); судді (вирішуючи питання про відповідальність свідків, понятих або експертів, які не з'явилися за викликом без поважних причин). Рівень ефективності їх діяльності також залишався низьким, передусім, через низький науковий та технічний рівень підготовки та забезпечення слідчих.

Найважливішим нормативним актом, присвяченим процесуальному статусу слідчого після революційних подій, стала «Інструкція для народних слідчих», яка була прийнята 18.06.1921 року. Основна мета прийнятого нормативного акту стала необхідність визначити порядок організації та здійснення слідчими своїх функцій, а також надати реальні гарантії забезпечення його процесуального статусу, зокрема, наділити слідчих правами самостійно вирішувати всі питання, які були пов'язані із досудовим розслідуванням (окрім закриття кримінальної справи, яке здійснювалося лише за постановою народного суду) [11, с.273].

Після подій листопада 1917 року було скасовано інститут слідчого судді, а функції слідства були передані суддям та народним слідчим, які діяли одноособово та перебували в підпорядкуванні судів. Міліція та інші органи й посадові особи, які представляли виконавчу владу, були наділені правом провадження дізнання, яке закінчувалося направленням справи слідчому або до суду. Слідчий при цьому розглядався як представник судової влади, а прокурор та підлеглі йому органи дізнання виконували функції обвинувачення [5, с.37].

Початок третього етапу розвитку правового регулювання гарантій процесуального статусу слідчого доцільно пов'язати із прийняттям КПК 1922 року [12]. В основу цього нормативного кодифікованого акту була покладена «Інструкція для народних слідчих», затверджена колегією НКЮ УСРР 18.06.1921 року. За сутністю процесуального статусу

слідчий організаційно продовжував відноситися до судової влади, був незалежним від прокурора та дізнання. Слідчий апарат зосереджувався в органах юстиції, а в підрозділах карного розшуку скасовувався. Принципові зміни, яких зазнав процесуальний статус слідчого та їх гарантії зокрема, стосувалися розмежування повноважень слідчих та органів дізнання. По-перше, компетенція органів дізнання була розширена та була поділена на два різновиди: у справах, в яких досудове слідство є обов'язковим й у справах, в яких провадження досудового слідства було обов'язковим. По-друге, відповідно до ст.101 КПК УРСР 1922 року за наявності приводів, передбачених ст.96, і в разі виявлення ознак складу злочину саме органи дізнання приступали до провадження дізнання. За досудовим слідством було встановлено судовий контроль. В якості органів дізнання були органи міліції і карного розшуку, що здійснювали провадження майже в усіх справах. Проте, як вірно звертає увагу О.Ю. Татаров, якщо розслідування розпочато народним слідчим, органи міліції і карного розшуку позбавлялися самостійності й діяли лише за дорученням слідчого [5, с.40]. Циркуляром Народного комісара юстиції № 89 «Про розмежування компетенції прокуратури і суду у сфері нагляду за слідчими органами» (1924 рік) передбачалося, що нагляд за проведенням досудового слідства, а також управління і нагляд за правильним його веденням здійснюються виключно прокуратурою відповідно до п.«в» ст.12 Положення про прокуратуру і ст.121 КПК УСРР [13, с.26]. Залежність слідчих від судів, до складу яких вони відносились, внаслідок зміцнення органів прокуратури зменшилася, а в подальшому вони взагалі перейшли в повне оперативне підпорядкування до прокуратури.

КПК УСРР 1927 року принципово не змінив гарантій процесуального статусу слідчого, хоча і розширив права слідчих і прокурорів в частині закриття кримінальних справ у зв'язку з відсутністю складу злочину.

Прийняте 11.09.1929 року Положення про судоустрій Української РСР підпорядкувало,

як в адміністративному, так і в процесуальному відношенні, всіх слідчих органам прокуратури, які до грудня 1933 року перебували в структурі наркомату юстиції [14, с.24]. Зазначена зміна процесуального становища слідчого остаточно нівелювала змагальність досудового слідства, а кримінальний процес знову набував інквізиційних ознак.

У період 1941–1945 рр. діяльність слідчого апарату, як і інших органів, визначалася умовами воєнного стану й була спрямована на вирішення завдань оборони країни. Процесуальні принципи й порядки, установлені в довоєнний період, частково зберігали свою чинність і в умовах воєнного стану. НКВС – НКБД частково повернулися до раніше існуючої практики проведення досудового розслідування співробітниками органів дізнання. Зокрема, у перші післявоєнні роки слідчі прокуратури УСРР розслідували лише 20–25 % кримінальних справ, тоді як органи дізнання – 75–80 % [5, с.47–48]. Окрім цього, фактична підпорядкованість слідчих керівникам органів дізнання негативно впливала на їх процесуальну самостійність та незалежність. Як вірно зазначається у науковій літературі, таке положення призвело до обмеження ініціативи слідчого і його відповідальності за розслідування кримінальної справи, відсутності процесуальних повноважень та інших недоліків у роботі [14, с.26]. У подальшому вищезазначена тенденція змішування компетенції дізнання та досудового слідства не дістала свого розвитку.

У 1956 році під час обговорення проекту «Основ кримінального судочинства» повноваження слідчого, місця слідчого апарату у системі правоохоронних органів та доцільність створення «єдиного» слідчого апарату знову стало предметом дискусії. Деякі вчені, зокрема М.С. Строгович, залишалися прибічниками концепції належності слідства апарату до органів юстиції, а функції слідства, за переконанням вченого, було б помилкою передавати міліції, оскільки остання відає оперативно-розшуковою діяльністю [15, с.188].

Четвертий етап історичного розвитку гарантій процесуального статусу слідчого доціль-

но пов'язати із прийняттям 25.12.1958 року «Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік» [16, с.83–101], а також прийняттям 28 грудня 1960 року Кримінально-процесуального кодексу Української РСР (введений в дію з 01.04.1961 року) [17]. Вищезазначені нормативні акти остаточно розмежували дізнання та досудове слідство, а також визначили місце слідчого апарату і процесуальне положення слідчого. Відповідно до ст.112 КПК УРСР 1960 р., підслідність кримінальних справ про злочини розподілялася між трьома відомствами: прокуратури, Міністерства внутрішніх справ та Комітету державної безпеки Союзу РСР. Питання недостатньої процесуальної самостійності слідчого знову стало на порядку денному, навіть висловлювалися думки про повне процесуальне виокремлення слідчого від прокурора й надання їх відносинам характеру взаємодії судді та голови суду [5, с.52]. Проте зазначені пропозиції не знайшли свого законодавчого закріплення.

КПК УРСР, після змін, внесених Указами Президії Верховної Ради УРСР від 18.11.1963 р., 18.01.1966 р., 24.01.1967 р., 18.03.1970 р., 25.12.1970 р. і 30.08.1971 р. визначив підслідність кримінальних справ слідчих прокуратури, МВС і Комітету державної безпеки при Раді Міністрів УРСР. Відтак, з метою посилення боротьби зі злочинністю, подальшого зміцнення законності на законодавчому рівні було легалізовано можливість провадження досудового слідства міліцією [18, с.73]. Внаслідок цього, в органах МОГП (пізніше – МВС) був утворений слідчий апарат з відповідною організаційною системою відділень, відділів і управлінь. Слідчі відділення (відділи) здійснювали слідство за злочинами загальнокримінального спрямування. Керівникам міських, районних відділів спочатку вони не підкорялися, однак уже в листопаді 1970 року слідчі відділення (відділи) стали структурними підрозділами ОВС, УВС. Водночас слідчий за посадою був включений у номенклатуру кадрів начальника УВС області, краю тощо. Лише останній міг призначати, заміща-

ти й притягувати до дисциплінарної відповідальності слідчих ОВС, однак це не змінило фактичну підпорядкованість слідчого начальника того ОВС, де він безпосередньо працював [5, с.53–54].

Наступний, п'ятий етап історичного розвитку гарантій процесуального статусу слідчого слід пов'язати із набуттям Україною незалежності. Основні концепції реформування процесуального статусу слідчого та органів досудового слідства в цілому здобули своє відображення у Концепції судово-правової реформи в Україні, прийнятою Верховною Радою України 28.04.1992 року [19], та закріплені Конституцією України 1996 року [20]. Особливо, на нашу думку, слід відмити закріплення принципу змагальності у ст. 129 Конституції України на рівні конституційного принципу судочинства.

Закон України від 30.06.1993 року «Про внесення в деякі законодавчі акти України змін і доповнень по удосконаленню досудового слідства» [21] закріпив дізнання як первинну форму досудового розслідування, із обов'язковим проведенням досудового слідства у всіх кримінальних справах, за винятком справ про злочини приватного обвинувачення та справ, порушених за протокольною формою досудової підготовки матеріалів про злочин. Виключно слідчим було надано право притягувати осіб як обвинувачених і завершувати досудове розслідування складанням обвинувальних висновків або прийняттям інших рішень, що передбачали подальше провадження в суді. Як влучно зазначає О.Ю. Татаров, ці нововведення підкреслили домінуюче положення досудового слідства у співвідношенні з дізнанням як більш складної процесуальної діяльності, порівняно з якою дізнання має допоміжний характер на початковому етапі розслідування [5, с.54]. Діючий на той час КПК (ст.102 КПК України 1960 р.) покладав функції досудового слідства на слідчих прокуратури, ОВС, податкової міліції та слідчих органів безпеки. Слідчий, як посадова особа, наділявся широким обсягом повноважень, які визначали його права та обов'язки,

взаємовідносини з керівником слідчого підрозділу та прокурором, а також з органами дізнання. Так, згідно ст.114 КПК України 1960 р. при провадженні досудового слідства слідчий самостійно приймав всі рішення про спрямування слідства і про провадження слідчих дій, крім випадків, коли необхідно одержання згоди від суду (судді) або прокурора, також він мав право давати доручення і вказівки органам дізнання, його постанови, винесені у справі, були обов'язкові для виконання усіма підприємствами, посадовими особами і громадянами. В той же час, недосконалість законодавства, яке зберігало ознаки радянського інквізиційного кримінального процесу, а також залежність правової позиції слідчого від відомчих інтересів органів, в яких створені слідчі підрозділи, негативно впливало на його діяльність та зводило майже нанівець гарантії його процесуальної самостійності. Це виявлялося, по-перше, зокрема, у троїстості ролі слідчого, який при провадженні досудового слідства виступав: 1) як обвинувач, який приймав юрисдикційні рішення; 2) як службова особа, яка забезпечувала обвинуваченому і підозрюваному право на захист; 3) як службова особа, яка виявляла обставини, що виправдовують обвинуваченого чи пом'якшують його відповідальність. Таке положення слідчого означало поєднання протилежних функцій (обвинувачення і захисту) під час розслідування кримінальної справи та об'єктивно призводило до обвинувального ухилу досудового слідства, тому що слідчий був зацікавлений у доведенні висунутого обвинувачення по кримінальній справі. По-друге, повноваження керівника слідчого підрозділу та прокурора не узгоджувалися з правовим положенням слідчого, в аспекті його процесуальної самостійності. Це виявлялося у подвійній підпорядкованості слідчого начальнику слідчого управління (відділу) або начальнику органу дізнання, та прокурору. Перелічені особи мали право давати обов'язкові до виконання вказівки по будь-яким питанням розслідування справи (ст.114-1, 227 КПК 1960 р.).

Шостий етап історичного розвитку гарантій процесуального статусу слідчого обумовлений активним реформуванням процесуального законодавства та прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 року. Реформування кримінально-процесуального законодавства передбачало внесення кардинальних змін, побудови нової системи органів кримінальної юстиції. Концепцією реформування кримінальної юстиції України, закріпленої Указом Президента України від 08.04.2008 року № 311/2008 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 15.02.2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» [22] та Планом заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції (п.п.4, 2), затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 року № 1153-р [23] передбачалося реформування існуючої системи органів кримінальної юстиції, включаючи органи досудового слідства.

Проблему удосконалення гарантій процесуального статусу слідчого, та досудового провадження в цілому, незалежної України намагались неодноразово вирішити розробники проектів КПК України, зокрема, за період 2000–2012 років було запропоновано чимало варіантів таких проектів: від 19.05.2003 р. № 3456-1; від 18.11.2005 р. № 3456-Д; від 25.05.2006 р. № 0952, від 13.12.2007 р. № 1233 та ін. Паралельно з роботою щодо розробки та прийняття проекту КПК України велася також розробка нормативного акту, який повинен був врегулювати процесуальний статус слідчого та його гарантій. Слід зазначити, що попри неодноразові розробки законопроектів про статус слідчого в Україні (проект Закону України «Про статус слідчих» (реєстр. № 7440 від 27.08.2001 року), внесений народним депутатом України В.С. Журавським і аналогічний законопроект (реєстр. № 4125 від 08.09.2003 року), внесений народним депутатом України Ю.А. Кармазіним, проекти законів України «Про працівників органів досудового слідства та їх соціальний

захист» (реєстр. № 1230 від 17.06.2002 року), внесений народним депутатом України С.В. Ківаловим та «Про систему досудового слідства в Україні» (реєстр. № 2716 від 11.12.2006 року), внесений народними депутатами України С.М. Гусаровим, В.С. Малишевим, С.В. Олійником, проекту Закону України «Про статус слідчих» (реєстр. № 1437 від 25.01.2008 року), внесений на розгляд Верховної Ради України народним депутатом України Г.Г. Москалем) на сьогодні відсутній нормативний акт, який би детально регулював гарантії процесуального статусу слідчого.

12.01.2012 року Президент України В.Ф. Янукович вніс на розгляд законопроект № 9700 Кримінального процесуального кодексу України [24], який 20 листопада цього ж року набрав чинності. В новому КПК 2012 року принципово переглянуте процесуальний статус слідчого, гарантії діяльності та процесуальні аспекти взаємодії з іншими учасниками у кримінальному провадженні. Зокрема, основною новацією, на нашу думку, є скасування частини повноважень слідчого пов'язаного із рішеннями відносно руху кримінального провадження, запровадження процесуального керівництва з боку прокурора, а також появою нового учасника кримінально-процесуальних відносин – слідчого судді.

Таким чином, історичний розвиток гарантій процесуального статусу слідчого включає в себе, на нашу думку, шість етапів. Аналіз зазначених етапів дозволив зробити висновок про безпосередню залежність між рівнем забезпечення гарантій процесуального статусу слідчого та ефективністю його роботи. Тому вбачається необхідність подальшої наукової роботи у цьому напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія вчень про державу і право : підручник / за ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2007. – 390 с.

2. Стахівський С. М. Проблеми реформування кримінально-процесуального законо-

давства : вибр. твори. / С. М. Стахівський. – Київ : Бізнес Медіа Консалтинг, 2010. – 276 с.

3. Литвинчук О. І. Кримінальний процес України: загальна частина : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / [О. І. Литвинчук, Ю. О. Гришин, С. О. Іваницький] ; за заг. ред. М. Й. Курочки. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 406 с.

4. Солдатенко О. А. Вітчизняна історія створення та розвитку органів досудового слідства / Солдатенко О. А. // Вісник Запорізьк. юрид. ін-ту. – 2002. – № 1. – С. 250–259.

5. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : монографія / Татаров О. Ю. – К. ; Донецк : ТОВ «ВПП «ПРОМІНЬ», 2012. – 640 с.

6. Дмитришин Ю. Хелмінське право як джерело «Прав, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. / Дмитришин Ю. // Вісник Львівськ. ун-ту. Серія юридична. – 2012. – Вип. 56. – С. 103–110.

7. Ларин А. М. Заметки о предварительном следствии в России / А. М. Ларин // Государство и право. – 1993. – № 3. – С. 72–76.

8. Аврутин Ю. Е. Эффективность деятельности органов внутренних дел (опыт системного исследования) / Ю. Е. Аврутин. – СПб. : Санкт-Петербург. акад. МВД России, 1998. – 470 с.

9. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія / Погорецький М. А. – Харків : Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.

10. Губар С. В. Історія розвитку попереднього слідства в Україні / Губар С. В. // Науковий вісник Національної акад. внутр. справ України. – 2001. – № 1. – С. 258–267.

11. Уголовно-процессуальное законодательство в первые годы Советской власти : на материалах УССР / П. Т. Землянский. – К., [б.и.], 1972. – 306 с.

12. Кримінально-процесуальний кодекс 1922 р. // УРСР ЗУ УРСР. – 1922. – № 41. – Ст. 598.

13. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса : в 2 т. / Строгович М. С. –

М. : Наука, 1968–1970. – Т. 1: Основные положения науки советского уголовного процесса. – 1968. – 468 с.

14. Пивоваров В. В. Взаємодія органів досудового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ : монографія / Пивоваров В. В., Щербина Л. І. – Харків : Право, 2006. – 176 с.

15. Строгович М. С. Уголовное преследование в советском уголовном процессе / М. С. Строгович ; отв. ред. М. М. Гродзинский. – М. : Изд-во АН СССР, 1951. – 191 с.

16. Сборник законодательных и иных материалов к изучению советского уголовного права, уголовного процесса и судостройства / сост. И. М. Гуткин. – М. : НИ и РИО ВШ МООП РСФСР, 1964. – 402 с.

17. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР // ВВР України. – 1961. – № 2. – Ст. 15.

18. История законодательства СССР и РСФСР по уголовному процессу 1955–1991 гг. : [сб. прав. актов] / отв. ред. Р. Х. Якупов, сост. В. Н. Галузо. – М. : Спарк, 1997. – 800 с.

19. Концепція судово-правової реформи // ВВР України. – 1992. – № 30. – Ст. 426

20. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

21. Закон України «Про внесення в деякі законодавчі акти України змін і доповнень по удосконаленню досудового слідства» : від 30.06.1993 р. // ВВР України. – 1993. – № 4. – Ст. 355.

22. Концепція реформування кримінальної юстиції України / затв. Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» : від 08.04.2008 р., № 311/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 27. – Ст. 838.

23. План заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції / затв. розпоряд. Кабінету Міністрів України : від 27.08.2008 р., № 1153-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1153-2008-%D1%80>.

24. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 р. // Голос України. – 19.05.2012. – № 90–91.

Добровольський С. В. Гарантії процесуального статусу слідчого у кримінальному процесі України: історичний аспект / С. В. Добровольський // Форум права. – 2015. – № 3. – С. 57–65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_3_12.pdf

Досліджений історичний аспект становлення та розвитку правового регулювання гарантій процесуального статусу слідчого у кримінальному процесі України. Проаналізовані етапи історичного розвитку правового регулювання гарантій процесуального статусу слідчого у системі учасників кримінального провадження.

Добровольський С.В. Гарантии процессуального статуса следователя в уголовном процессе Украины: исторический аспект

Исследован исторический аспект становления и развития правового регулирования гарантий процессуального статуса следователя в уголовном процессе Украины. Проанализированы этапы исторического развития правового регулирования гарантий процессуального статуса следователя в системе участников уголовного производства.

Dobrovolskiy S.V. Guarantees the Procedural Status of Investigators in the Criminal Process of Ukraine: Historical Perspective

This article analyzes the historical aspect of the formation and development of legal regulation guarantees the procedural status of the investigator in the criminal process of Ukraine. It was analyzed stages of historical development of legal regulation guarantees the procedural status of the investigator in the criminal proceedings participants.